

Paweł Jusiak

Sprawozdanie z konferencji naukowej „540 lat województwa lubelskiego”, Lublin 6 października 2014 r.

Rocznik Lubelski 40, 257-260

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z konferencji naukowej „540 lat województwa lubelskiego”, Lublin 6 października 2014 r.

6 października 2014 r. na Zamku Lubelskim odbyła się konferencja naukowa poświęcona 540. rocznicy utworzenia województwa lubelskiego, które zostało powołane do życia przez króla Kazimierza Jagiellończyka latem 1474 r. Sesję zorganizował Zakład Historii Polski Średniowiecznej (od 1 września 2014 r. Zakład Historii Polski Średniowiecznej i Dziejów Gospodarczych) Instytutu Historii UMCS przy współpracy z Muzeum Lubelskim.

Konferencję otworzył dyrektor Muzeum Lubelskiego i zarazem gospodarz miejsca – mgr Zygmunt Nasalski. W imieniu władz Instytutu Historii głos zabrał wicedyrektor, a zarazem kierownik wspomnianego Zakładu – prof. dr hab. Grzegorz Jawor. Z kolei cele konferencji oraz jej program przybliżył jej główny organizator – prof. dr hab. Ryszard Szczygieł z Instytutu Historii UMCS. Zostały także odczytane listy: wojewody lubelskiego Wojciecha Wilka oraz prezydenta Lublina dr Krzysztofa Żuka.

Części pierwszej obrad przewodniczył dyrektor Zygmunt Nasalski. Pierwszy referat zatytułowany *Powstanie województwa lubelskiego* wygłosił prof. dr hab. Ryszard Szczygieł. Prelegent stwierdził, że utworzenie tej jednostki administracyjnej wiązało się z polityką wewnętrzną króla Kazimierza Jagiellończyka oraz reorganizacją zarządu Królestwa Polskiego. Omówione zostały granice i kształt terytorialny nowego województwa, obejmującego ziemię lubelską i łukowską wyodrębnione z najrozleglejszego województwa ówczesnej Polski – sandomierskiego. Referent wyjaśnił, dlaczego tylko te dwie ziemie weszły w skład nowej jednostki organizacyjnej, nie zaś wszystkie znajdujące się na prawym brzegu Wisły, jak choćby ziemia stężycka. Prelegent zwrócił ponadto uwagę na różnice w obszarze ówczesnego województwa w odniesieniu do terytorium dzisiejszej jednostki administracyjnej o tej samej nazwie. Omówił też skutki, jakie powołanie nowego województwa miało dla ówczesnych jego mieszkańców. Ponadto prof. R. Szczygieł nakreślił stosunki monarchy z elitami politycznymi nowej jednostki, a szczególnie z powołanym na wojewodę Dobiesławem Kmitą z Wiśnicza, dotychczasowym kasztelanem. Jego nominacja na tę godność, która nastąpiła pomiędzy 5 lipca a 8 września 1474 r., dawała mu osobisty awans w hierarchii urzędniczej, bowiem wojewodowie zajmowali w radzie królewskiej wyższe miejsce niż kasztelanowie.

Kolejny referat pt. *Pozycja wojewodów lubelskich w elicie władzy Polski drugiej połowy XV wieku* wygłosiła prof. dr hab. Anna Sochacka (IH UMCS). W swym wystąpieniu przedstawiła sylwetki pierwszych wojewodów lubelskich – od wspomnianego Dobiesława Kmity począwszy, poprzez Jana Feliksa Tarnowskiego, Dobiesława „Lubelczyka” Kurozwęckiego, Mikołaja z Ostrowa, Jana Feliksa „Szrama” Tarnowskiego, aż po Mikołaja Kurozwęckiego, brata Dobiesława. Scharakteryzo-

wała ich stan majątkowy, ze szczególnym uwzględnieniem dóbr lubelskich. Prelegentka zwróciła też uwagę na rolę godności wojewody lubelskiego w rozwoju zawodowym poszczególnych, pełniących je osób. Z referatu wynikało, że dla jednych z nich była tylko etapem w karierze, dla innych szczytem awansu. Prof. A. Sochacka przedstawiła także pozycję wojewody lubelskiego w otoczeniu kolejnych monarchów, a także ich wpływ na prowadzenie polityki królewskiej. Referat dra Pawła Jusiaka (IH UMCS) zatytułowany *Wojewodowie lubelscy z XVI i pierwszej połowy XVII wieku* zawierał natomiast charakterystyki kolejnych piętnastu wojewodów, poczynając od Mikołaja Firleja, który objął urząd w 1507 r., aż po rok 1649, gdy zmarł na urzędzie Piotr Aleksander Tarło. Wszyscy wymienieni wojewodowie byli przedstawicielami możnowładztwa oraz bogatej małopolskiej szlachty. Wśród nich spotykamy pięciu reprezentantów rodziny Firlejów, po trzech członków rodziny Tęczyńskich i Oleśnickich oraz dwóch Tarłów. Poczet wojewodów lubelskich z omawianego okresu uzupełniają jeszcze pojedynczy przedstawiciele rodów Maciejowskich, Sobieskich i Zebrzydowskich. Referent omówił przede wszystkim miejsce urzędu wojewody lubelskiego w karierze omawianych osób. Warto przy tym zauważyć, że dla trzech z nich urząd ten był początkiem kariery senatorskiej, dla dziewięciu stanowił kres ich awansów, a dla pozostałych trzech był urzędem przejściowym, z którego awansowali na wyżej stojące urzędy wojewodów sandomierskiego i krakowskiego. Dwaj z nich – Mikołaj Firlej (1507–1514) i Andrzej Tęczyński (1515–1519) – uzyskali najwyższy świecki urząd w ówczesnej Polsce – kasztelanię krakowską. Prelegent scharakteryzował również stosunki rodzinne, stan majątkowy, role w elicie władzy wszystkich osób piastujących urząd wojewody lubelskiego.

Części drugiej obrad przewodniczył prof. dr hab. Ryszard Szczygieł. Jako pierwszy w tej części sesji swój referat pt. *Wojewodowie lubelscy z drugiej połowy XVII i XVIII wieku* przedstawił prof. dr hab. Witold Kłaczewski (IH UMCS). Kontynuował on charakterystykę osób sprawujących urząd wojewody lubelskiego, tym razem w latach 1650–1795. W okresie tym urząd sprawowało dziesięciu przedstawicieli magnaterii oraz trzy zaliczane do bogatej szlachty. Wśród nich było sześciu przedstawicieli rodziny Tarłów, dwóch Zamoyskich, pozostali pojedynczy wywodzili się z rodów Reyów, Drzewickich, Lubomirskich, Twardowskich i Hryniewieckich. Dla dwóch z nich urząd wojewody lubelskiego był początkiem kariery senatorskiej, dla trzech zaś stanowił etap na drodze do awansów, aż dla sześciu był ostatnim urzędem w ich życiu. Dwóch z nich pełniło w swoim życiu tylko ten jeden urząd senatorski. W dalszej części referatu Autor omówił stosunki rodzinne i stan majątkowy wojewodów lubelskich, zwrócił też uwagę na ich udział w wielkiej polityce Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a także wspomniał o kilku wydarzeniach mniej oficjalnych czy wręcz humorystycznych.

Dr Krzysztof Latawiec (IH UMCS) w swoim wystąpieniu zatytułowanym: *Zmiany terytorialne i podziały administracyjne Lubelszczyzny w czasach zaborów 1810–1918* stwierdził, że wspomniany okres to czas dynamicznych zmian rozpoczętych jeszcze w czasach Księstwa Warszawskiego. Powołany wówczas departament lubelski miał zupełnie inny kształt przestrzenny niż województwo z okresu przedrozbiorowego. Po raz pierwszy jednostka administracyjna mająca centrum w Lublinie sięgnęła doliny Bugu na wschodzie. Departament lubelski funkcyjono-

wał do 1815 r., kiedy to zmieniono jego nazwę na *województwo lubelskie*. Kolejną zmianę przeprowadzono w 1837 r., zastępując nazwę województwa rosyjskim terminem *gubernia*. W 1845 r. gubernię lubelską powiększono o terytorium zlikwidowanej wówczas guberni podlaskiej. Nie trwało to jednak długo, gdyż w roku 1867 ponownie podzielono gubernię lubelską, reaktywując podlaską pod zmienioną nazwą – *gubernia siedlecka*. Referent omówił ponadto problem utworzonej w 1912 r. guberni chełmskiej, a także administracji niemieckiej i austriackiej na terytorium Lubelszczyzny w okresie I wojny światowej.

Wątek zmiany podziałów administracyjnych Lubelszczyzny w okresie 1919–1998 kontynuował kolejny referent – prof. dr hab. Stefan Stępień z Zakładu Ruchów Politycznych Wydziału Politologii UMCS. W swym referacie *Zmiany terytorialne i podziały wewnętrzne Lubelszczyzny w XX wieku (1919–1998)* omówił dalsze reformy administracyjne – od odrodzenia państwa polskiego w 1918 r. aż po ostatnią wielką przemianę z 1998 r., w której terytorium województwa uzyskało obecny kształt. Prof. S. Stępień zwrócił uwagę, że okres ten nie był jednolity. W latach międzywojennych województwo lubelskie o wielkim zasięgu terytorialnym zwłaszcza na północy zawdzięczało swój kształt połączeniu w jedną jednostkę administracyjną dawniejszych guberni lubelskiej i siedleckiej. W tych latach trwały intensywne prace nad zmianą jego kształtu terytorialnego, podyktowane potrzebami gospodarczymi i administracyjnymi odrodzonego państwa. Zwrócił też uwagę, że w okresie II wojny światowej funkcjonowały praktycznie dwa systemy administracyjne – jeden będący właściwie kontynuacją poprzedniego, wykorzystywany przez struktury Polskiego Państwa Podziemnego, choć z niewielkimi zmianami, oraz drugi wprowadzony przez władze okupacyjne, w którym Lubelszczyzna była dystryktem w obrębie Generalnego Gubernatorstwa. Referent omówił następnie okres powojenny, w którym kilkakrotnie zmieniano kształt województwa, przeprowadzając najważniejsze zmiany w latach: 1950, 1975 i 1998. Najbardziej radykalna była reforma z 1975 r., kiedy to na terenie dotychczasowego województwa utworzono cztery nowe jednostki administracyjne (województwa): lubelskie, białkopodlaskie, chełmskie i zamojskie, niektóre zaś terytoria pograniczne weszły do sąsiednich województw: siedleckiego i tarnobrzeskiego. Prof. S. Stępień opisał też szereg mniejszych korekt granicznych z tego okresu, z których najważniejsza dotyczyła utraty na rzecz ZSRR terenów w południowo-wschodniej części województwa z Bełzem, Krystynopolem i Uhnovem, dla której rekompensatą były tereny w Bieszczadach. Prelegent scharakteryzował również politykę państwa wobec organów władzy terenowej różnych szczebli i najważniejsze zmiany w ich organizacji.

Kolejny referat zatytułowany: *Wojewodowie lubelscy z okresu międzywojennego 1919–1939* wygłosił prof. dr hab. Zbigniew Zaporowski (IH UMCS). Można się było z niego dowiedzieć, że urząd ten w wymienionym okresie pełniło pięciu urzędników. Byli to wywodzący się z kręgu Narodowej Demokracji Stanisław Moskałewski, urzędujący do jesieni 1926 r., zastąpił go Antoni Remiszewski. W roku 1930 doszło do kolejnej zmiany i wojewodą został Bolesław Jerzy Świdziński – były oficer, który urzędował do 1933 r. Jego zaś zastąpił Józef Bolesław Różniacki także były wojskowy pełniący tę funkcję do 1937 r. Ostatnim wojewodą przed wybuchem II wojny światowej był Jerzy Albin de Tramecourt pełniący urząd od 1937 do 1939 r. Jego główną zasługą było objęcie terenów zachodniej Lubelszczyz-

ny zasięgiem Centralnego Okręgu Przemysłowego. Jedynie on spośród tych pięciu był związany od urodzenia z Lublinem. W dalszej części prof. Z. Zaporowski scharakteryzował pozycję wojewody w strukturze władzy państwowej oraz jego kompetencje, dzięki którym osoba sprawująca ten urząd posiadała realną władzę na podległym sobie terenie. Stwierdził też, że wszyscy wojewodowie lubelscy w badanym okresie położyli wielkie zasługi dla rozwoju regionu, a także pełnili ważne funkcje społeczne.

Ostatni referat pt. *Symbole władzy województwa* wygłosił dr Piotr Dymmel – dyrektor Archiwum Państwowego w Lublinie. Bogato ilustrowana prelekcja poświęcona zewnętrznym oznakom władzy wojewody oraz symbolom samego województwa ukazała zmienność insygniów w ciągu ponad pięciu stuleci funkcjonowania województwa lubelskiego. Referent najwięcej uwagi poświęcił herbowi województwa, pokazując jego godło w różnych ujęciach i barwach. Scharakteryzował także flagę województwa, omówił treść pieczęci i elementy łańcucha wojewody.

Konferencję podsumował profesor Ryszard Szczygieł, zbierając płynące z jej obrad wnioski. Zapowiedział też, że referaty zostaną w roku przyszłym opublikowane w odrębnym wydawnictwie.

Paweł Jusiak
Lublin